

Munkaterv

Tudománytörténet és Tudományfilozófia Tanszék

Tanszékvezetői pályázat melléklete, 2010.

Kampis György
tanszékvezető egyetemi tanár
a fil.tud.doktora

I. Előzmények

A Tanszék fő feladata másfél évtizede a társadalomtudományi (elsősorban a Tanszék nevével összekapcsolt tudománytörténeti és tudományfilozófiai) szolgáltató oktatás a TTK és az IK hallgatói számára. Ez a feladat meghatározza a lehetőségeinket is.

1994 ősze óta vezetem a Tanszéket (akkori nevén Társadalomtudományi Kabinetet). Szerepem volt a tanszékké alakulásban (1995-ben) és a jelenlegi profil kialakításában, a tanszék fejlesztésében, a visszatérő nehézségek közötti fennmaradásában. A tudománytörténet-tudományfilozófia fókusz alkalmasnak bizonyult arra, hogy hosszú távon szolgálja a Kar és a hallgatók általános képzési érdekeit. Olyan tájékozottságot nyújt, amit a szaktárgyi képzés kereteiben nem lehet megszerezni, a parttalan “műveltségképzés” pedig nem szolgált.

Az elmúlt öt év java része zökkenőmentesen telt. Érdemi munkával foglalkozhattunk, ezt – ahogy másutt is – nehezítették a gyorsan változó, néha kaotikus külső körülmények, a növekvő oktatási és egyéb terhek. A korábbi időszakokhoz képest azonban pénzügyileg is stabil környezetben tudtuk a fő tevékenységünket végezni.

Az elmúlt öt évben számos tervünk megvalósult. Egy többszörös cserék után felszabaduló pozícióba sikerült egy fiatal, tehetséges munkatársat felvennünk (Gulyás László adjunktust), Kutrovátz Gábor tanársegéd adjunktusi kinevezést kapott, magam pedig (tíz évvel a nagydoktori fokozat megszerzése után) habilitáltam, majd ezt követően egyetemi tanári fokozatba léptem elő. Pályázati téren a szokásos OTKA-k mellett nagypályázatokba is bekapcsolódtunk. Egy kollégámmal közösen meghívást kaptunk FP6 és FP7 projektekbe, elvállaltam egy NKFP nagypályázat konzorciumvezetését is (www.textrend.org). Szakalapítási kérelmünket kedvezően bírálta el az Egyetem, majd végül a MAB is, sikerült megalapítani a Tudománytörténet és Tudományfilozófia mesterképzési szakot. A szakindítási kérelem munkálatai jelenleg folynak (ezeket kismértékben hátráltatják olyan külső tényezők, mint például a szak besorolásának tisztázatlan volta).

II. A Tanszék feladatai és lehetőségei

Úgy gondolom, hogy a Tanszék közvetlen és középtávú jövője változatlanul biztosítva van a TTK-n. A küszöbön álló felsőoktatási tantervek sorozatos átalakulása, a bolognai rendszerbe való átlépés, a választható tárgyak körének bővítése természetesen a mi tevékenységünket is érintette. Ennek számos részlete még mindig megjósolhatatlan, a folyamat évek óta tart, hallgatói létszámaink előbb bővültek, jelenleg szűkülnek. Feladataink egészének megszűnése azonban nem valószínű, sőt bizonyos feltételek között újabb bővülésükre is számítok. Jelenleg mintegy fél évenként 3500 kreditet

szolgáltatunk ki (ötfős tanszékünk számára ez több mint elegendő oktatási feladatot ad). E kreditigények kielégítéséhez TTK-s jelenlét, sőt, a fokozottabb integráció az út.

A jelenlegi helyzetben a tömegoktatás adottság, melyhez folyamatosan alkalmazkodni kell. Ezt széles kurzuskínálattal, számos – többségükben ingyen oktató vagy harmadik forrásból, pl. alapítványi forrásból finanszírozott – külső előadó bevonásával igyekszünk megvalósítani. Felvállaltuk a TTK-s hallgatók kötelező „Európai Unió ismeretek” c. tárgyának oktatását is, de most, hogy ez a KKK-ból kikerült, az ide bevont oktatókat – és a kidolgozott kurzusokat – más módon fogjuk hasznosítani.

Általában véve is fontosnak tartom a tanszék kiterjedt külső kapcsolatrendszerének folyamatos aktív felhasználását. Csak így tudjuk fenntartani a nagy terhet jelentő hallgatói alapellátást, s emellett a színvonalas munka végzését. A tanszék erőforrásainak, beleértve a helyiséggazdálkodást, arányban kell lennie feladataival és a feladatokhoz rendelt létszámmal, valamint a megszerzett anyagi erővel. Ebben az irányban sok folyamatos tennivalót és némi lehetőséget látok.

A kutatásfinanszírozási rendszer ugyancsak átalakult, ehhez ugyancsak alkalmazkodni kell. A mostani helyzet a nagyobb, átfogóbb, sokszereplős kutatásoknak kedvez. Fontos lesz az új források folyamatos felkutatása. Az elmúlt években okozottabb érzékenységet alakítottunk ki a tudomány társadalmi helyzetét érintő kérdések iránt, és a jövőben is ebben az irányban kívánunk mozogni. Egyrészt, errefelé fokozódott a pályázati kínálat, másrészt a társadalmi körülmények is indokolják a hasonló témák választását. A tudomány és a minőségi tudás társadalmi elfogadottsága jelenleg meglehetősen alacsony és további kedvezőtlen tendenciáknak vagyunk a tanúi. Ebben a helyzetben tudománytörténettel és tudományfilozófiával foglalkozóként nem engedhetjük meg magunknak, hogy „elefántcsont-torony” kutatásokat végezzünk, melyek önmagukban tartósan úgysem finanszírozhatók. Változatlanul úgy fogom fel, hogy mint korábban, úgy a jövőben is a társadalmi feladatainkkal vásároljuk meg alapkutatási jogainkat.

III. Részletes program

III.1. Munkatársak, személyi kérdések

A közalkalmazotti státusz nem tesz lehetővé tanszéki szintű, önálló humán erőforrás fejlesztési koncepciót, ez a munkatársakra vonatkozó megjegyzéseimet nagyban egyszerűsíti. Mivel e valós korlátok ellenére egy igen aktív káderfejlesztési időszakon vagyunk túl, ezért úgy gondolom, legközelebb néhány év múlva lesz csak aktuális ezzel a munkaszerződés szintjén újra foglalkozni. Időközben ugyanakkor több általunk más egyetemeken témavezetett PhD hallgatót is sikerrel bevontunk az oktatásba (tanszékünk saját PhD programmal nem rendelkezik), az ő szorosabb ide kötésük - pályázati pénzek terhére, illetve egyéb források bevonásával – fontos feladat lesz.

III.2. Oktatási tervek

A bolognai képzés az újra fellángoló viták és a kutatóegyetemi koncepciók lebegtetése ellenére a jelenlegi realitás, ami alapvető keretet ad a tevékenységünknek. A hallgatói létszámok változatlanul igen magasak, a tapasztalt csökkenés csak a nehezen elviselhető tette valamivel könnyebbé. A hallgatók részéről a szakmai koncentráció lazul, a pályaválasztási tudatosság hanyatlik. Tapasztaljuk, hogy a képzési cél és a szerkezet alapvetően átalakult, a hallgatók vizsgázási kedve csökkent. Mindez közvetlenül érinti az oktatásra vonatkozó lehetőségeinket és saját elképzeléseimet.

Piaci viszonyok alakultak ki, ahol a kereslet diktál. Reálisan nem remélhető, hogy a hallgatók valami tekintélyelv alapján a mi szakmai ajánlatunkat kövessék. Súlyosbítja ezt, hogy a „társadalomtudományi” tárgyaknak (melyek ma teljesen szabad kreditek) csak a kreditszáma kötelező, tartalmát a hallgató maga választja, már ha teheti – számos olyan megoldásról van tudomásunk, ahol a szabadon választhatóság ténylegesen nemigen valósul meg. Ennek ellenére, mind hallgatói, mind szakgazdai oldalról folyamatosan érzékeljük az igényt óráinkra. Úgy gondolom, változatlanul fel kell kínálnunk a legfontosabb színvonalas tárgyainkat, mert ezek a tanszék névjegyei. De a tanszék oktatását nem lehet a kis létszámú csoportokra méretezett tematikákra alapozni. Feladatunk része lesz ezért továbbra is felkínálni olyan formákat (ahogy az elmúlt 2-3 évben már tettük), ahol a tág horizontú hallgatói érdeklődés lényeges színvonalvesztés nélkül találhatja meg tárgyát. Sikeres példa volt erre az „Érveléstechnika” c. kurzus, ami lényegében komplex logikát jelent, egyszerű nyelven, a mindennapi élet összefüggéseiben előadva.

A jelenlegi rendszer sajnos nem teszi lehetővé a tárgyaink „belépős” felépítését, korábbi teljesítéshez való kötését, ezért sokszor arra kényszerülünk, hogy akár elsőéveseknek oktassunk elvont tudományfilozófiát, ami tanárnak és diáknak is felesleges nehézséget okoz. A hallgatók irányítása, orientálása ezért a jövőben is kulcskérdés lesz, ebben hol a Tanulmányi Osztály, hol a HÖK, hol mások segítsége mutatkozik leghatékonyabbnak. Tapasztaljuk eközben, hogy a beiratkozott hallgatók mind nagyobb hányada hiányos elképzelések alapján kezdi meg a tanulmányait. Ennek számos fontos következménye van. Ami ebből a Tanszékünket érinti, abból azt emelem ki, hogy részben az érdeklődés megváltozása miatt, részben pedig bonyolult egyéni számítgatások okán a mi tárgyaink közül sok hallgató jóval többet, néha 5-10-et (!) is felvesz. Visszatérve tehát a fő gondolatra: a hallgatót orientálni kell, ennek eszközeit folyamatosan keressük és a pillanathoz igazítjuk.

Fontos próbatétel lesz az MSc szakindítás betervezése is, ehhez nemrégiben sikerült külső megállapodásokat kötni, elsősorban a BTK Filozófia Intézet új vezetésével, reményeink szerint a holtpontról elmozdulva ez a szakindítási anyag 2010-ben a Kar és az Egyetem elé terjeszthető lesz. Az MSc érdekében át kell alakítanunk a tantárgykínálatunkat – ennek a rövidre fogott lényege az, hogy a tanszék állandó tantárgyait az MSc kurzusokhoz kell igazítani. A sikeres szakindítás számos új lehetőséget nyitna a tanszék előtt. Nem számítunk ugyan tömeges jelentkezésre és nagy engedélyezett keretszámokra sem, de a Kar jelenlegi helyzetében mégis joggal reméljük, hogy a mi kínálatunk is hozzá fog járulni az MSc-re jelentkezők létszámának növekedéséhez és ahhoz, hogy a TTK megszilárdítsa helyzetét az új képzési rendben.

III.3. Kutatás és finanszírozás

Fő bevételeink kutatási pályázatok, ami nem az, annak is van kutatási része. Fenti észrevételeim szerint egy tudományfilozófia tanszéken ma a tudomány és a társadalom kérdéseit kell elsősorban kutatni. Ez részben eltér saját korábbi álláspontomtól, amikor a tudományok alapkérdéseire helyeztem a hangsúlyt. Ahogy azonban korábban már utaltam rá, paradox módon épp ma, a „tudástársadalomnak” nevezett korban, több irányból is nagy nyomás alá helyezik a hagyományos tudást. Megdöbbentő eredmények derültek ki egy általunk végzett néhány éves hallgatói attitűd vizsgálatból is, ugyanilyen lehangoló tapasztalatokat sugall a média. Tudomány és vallás konfrontációja, eltérő tudásformák, áltudományok, ezotéria, tudomány- és technikaellenesség, alternatív tudásmozgalmak – ez csak néhány címszó. További kihívást jelentő probléma a tudomány társadalmi kommunikációja, a tudomány etikai kérdéseinek halmaza, a társadalmi kontroll, a jövőképek és a tudomány kapcsolata, a környezeti és kulturális válság, a tudomány társadalmi elfogadottságának kérdése, és sok hasonló. A tudományfilozófia kontextusában mindez

ismeretelméleti és tudományelméleti vagy tudományfejlődési problémává válik, s összefügg a tudomány fogalmi rendszerének, alapvető módszereinek kérdéseivel is.

Az említetteket részben felismerte az NKFP, az EU és több más makrofinanszírozó. Ebből az irányból a jövőben, úgy vélem, több támogatás remélhető. Az OTKA-ra és hasonló forrásokra a tapasztalat szerint egyre kevésbé lehet komolyan számítani. Szerencsére nemrégén csatlakozást találtunk az új finanszírozási formákat kihasználó nagyobb csoportokhoz, ezt az irányt folytatni kívánám. Példaként említem, hogy a magyar tudomány elmúlt 35 évének teljes (a WOS ISI-n elérhető) forrás- és idézettségi anyagát 2010-ben feldolgozzuk a már említett TexTrend pályázat keretében, az első eredményekről május 12.-én (az MTA KSZI-vel közös) sajtótájékoztatót számolunk be. Azt reméljük, hogy ez ehhez hasonló munkáink elegendő figyelmet kapnak ahhoz, hogy nyomukon további anyagi támogatást szerezzünk.

Semmiképpen nem volna eközben kívánatos, ha a tanszéknek le kellene mondania az alapkutatásról, amiben személy szerint én is érintett vagyok. De úgy tűnik, hogy itt egyéni utakat kell keresni, illetve az ilyen törekvéseket a sokszereplős pályázatokba kell taktikusan integrálni. Nem szabad feladni az egyéni OTKA-k, más egyéni támogatások megszerzését sem persze, ebben igyekszem a lehetőségeimhez mérten belső és külső támogatást nyújtani.

III.4. Együttműködések

Sokféle együttműködés közül az oktatási hálózat menedzselését emelem most ki. A főállásúakkal összemérhető fontosságúnak tartom a tanszékünkhöz tartozó külső munkatársak körét. Az első héjba azok tartoznak (11-12 fő), akik majdnem minden félévben tartanak órát a Tanszéken, a második héjat azok adják, főleg PhD hallgatók és volt PhD hallgatók (3-5 fő), akikre az oktatásban és a kutatásban egyaránt számíthatunk. Mindezeket az együttműködések megtartani és működtetni az intézményes források hiányában és a fokozódó oktatási nehézségek között fontos kihívás lesz. Több külső oktatónkat demotiválja például a hallgatók alacsony teljesítési színvonala, mint ahogy hasonló problémákkal napi szinten szembesülünk mi is.

A TÁTK-os Szociológia Intézettel az elmúlt években jól működő közös programot alakítottunk ki, ezt fenntartani és bővíteni fontosnak tartom. Nagyon sokféle közös érdeklődésünk van, ráadásul kevés közvetlen átfedéssel – vagyis a kooperációs mozzanat erősebb a kompetíciónál. Jelenleg egy közös szemináriumssorozatot tartunk, de közös pályázatok és rendezvények előkészítéséről is többször tárgyaltunk. E megindult folyamatok folytatását szükségesnek tartom és igyekszem előmozdítani.

Tanszékünk munkatársai több helyen (a szakkollégiumoktól más egyetemekig, pl. a BME-n) oktatnak vendégként, ezek megtisztelő felkérések. Úgy gondolom, folytatni kell az ilyen át-oktatásokat, a szakdolgozók vezetését, az intézményközi kooperációkat, de ugyanakkor a saját előnyökre és az erőforrások lehető koncentrációjára összpontosítva. Magyarán kimondva, sok munka és kevés előny ez, teljesen lemondani róla mégis helytelen volna – ezzel a PhD-seinkről, a szakmai közegünk egy meghatározó részéről, a kapcsolatrendszerünk egy szegmenséről mondanánk le. Az elmúlt másfél évtizedben ugyanakkor fájdalmasan nyilvánvalóvá vált, hogy az ilyen erőfeszítések (például PhD hallgatók témavezetése a BME-n) közvetlen ELTE-s mutatókká nem konvertálhatók, a tanszék teljesítményeibe nem számíthatnak bele, azonnali előnyt nem nyújtanak.

III.5. Erőforrásgazdálkodás

A központilag biztosított források – más tanszékekéhez hasonlóan – a fenntartási és működési költségeinknek csak kis részét fedezik, ezért külső források sikeres bevonása a napi működés szempontjából is létfontosságú. Sajnos igaz ez már az oktatásra is, a segédanyagok sokszorosítása és számos más költségvonzatú tevékenység jelentősen forráshiányos, ezt máshonnan kell pótolni. A helyzet várhatóan a jövőben sem fog megváltozni.

A tanszék infrastrukturális helyzete jelenleg megfelelő, részben jónak mondható. Számos korszerű vagy elfogadható eszközzel rendelkezünk, ezek cseréje és bővítése folyamatosan lesz szükséges, forrást a pályázatok és más külső eszközök kell biztosítsanak. (Frissen beszerzett hálózati nyomtatóval, projektorral, többségükben jól működő számítógépekkel, laptopokkal rendelkezünk, ezek a közelmúlt fejlesztéseinek az eredményei, és részben pályázati, részben alapítványi forrásokból kerültek beszerzésre.) Az eszközpark fenntartását és fejlesztését, a munkafeltételek biztosítását a jövőben is fontos feladatnak tartom.

Kevésbé tartom megnyugtatónak a helyzetet a helyiségek terén. Nehezen helyezzük el újonnan beszerzett könyveinket, ennél is rosszabb a dolgozósobákkal való ellátottság. Úgy tapasztaljuk, hogy egyes tanszékeken ténylegesen minden főállású munkatártnak van saját dolgozósobája, mi ettől messze vagyunk (mátfelől, a többi karokon tudunk zsúfoltabb tanszékekről is). Kényelmetlen, hogy PhD hallgatóinkat, külföldi vendégeinket, nagyszámú külső oktatókat elhelyezni nem tudjuk. Nem tűnik reálisnak e helyzet jelentős javítása, hiszen minden más helyiségnek is van gazdája, aki feltehetően nem kíván lemondani róla. Talán egy négyzetméter-, teljesítmény- és erőforrás-arányos elszámolási rendszer bevezetése változtathatna a gyakorlaton, de ilyen kari-egyetemi tervekről jelenleg nincsen tudomásom. Igényeinket, terveinket ennek ellenére számon tartjuk.

IV. Záró megjegyzések

Vezetői tervem nem tartalmaz meglepetést, a meglévő és az előkészített folyamatok folytatását ígéri. Hozzá kell tegyem, hogy következő időszakban sem várok kevesebb bizonytalanságot és nehézséget, mint korábban. Ezeknek fontos lesz elébe menni, hogy kedvező helyzetből fogadhassuk őket. Ebben, mint eddig is, a tanszék munkatársainak támogatására, valamint kari együttműködésekre számítok.

Budapest, 2010-03-30.

Kampis György